

MI VAGYOK, ÉS MI NEM VAGYOK?

Bírálóimnak, szeretettel

Álldogálok magamban a gyergyószentmiklósi SZKT-ülés számos szüneteinek egyikében, gondolataimat rendezgetve. Egyszer csak rám köszön egy kedves ismerősöm: „Na, hogy vannak a liberálisok?” Már meg sem lepődöm a kérdésén, sőt örülök, hogy ezúttal megúsztam ennyivel, mert az is megesett már velem, hogy valaki – igen derék ember amúgy – aggodalmasan arra kért, mondjam el neki, mi is hát az én helyzetem, hogyan viszonyuljanak ők ahhoz, hogy én a Szabadelvű Körbe szegődtem. (Nem mondta ki, de hangjában és feszengésében benne volt a folytatás is: mikor pedig ők azt hitték, hogy rendes ember vagyok.) De legalább ilyen humoros volt az is, amikor egykori kollégám a kolozsvári Szabadságban többek között nekem mint a Szabadelvű Kör oszlopos tagjának ajánlotta figyelmembe cikkének magvas mondanivalóját. Pedig ennek a Körnek én sohasem voltam tagja, és nem is gondoltam arra, hogy belépjek, mert mindig is úgy vettem, hogy oda a liberálisoknak kell tartozniuk, tehát ha én nem vagyok liberális, nincs mit keresnem ott.

A dolog fölött azonban nem térhettem egyszerűen napirendre, mert nem tudtam nem gondolni arra: de mi volna akkor, ha tagja volnék ennek a körnek? Nem volna tovább érvényes, amit most mondok? Illetve: attól nem volna érvényes? S akik vitáznak velem időnként, azok vajon a nézeteimmel nem értenek egyet, vagy pedig vélt liberalizmusommal? Nem foglalkoztatnának ezek a kérdések, ha nem tapasztalnám, mennyire hajlamosak vagyunk embereket hovatarozásuk szerint megítélni, nem pedig aszerint, hogy mit gondolnak, mit mondanak, és mit tesznek.

No de vannak itt furcsább dolgok is. Miközben olykor kereszténydemokraták részéről is enyhe rosszallást tapasztalok amiatt, hogy írásaimban a liberalizmus „mételyét” vélik felfedezni, az Erdélyi Magyar Kezdeményezés egyik jeles képviselője viszont kereszténységem miatt marasztal el leplezetlen iróniával. Ezt meg azért nem értem, mert magam olvastam az EMK programjában, hogy ez egy keresztény platform. Hogyan lehetséges, hogy valaki éppen azt gúnyolja bennem, amit pedig programszerűen felvállalt maga is?

Mondtak aztán engem mérsékeltnak is, olyan értelemben, hogy állítólag nem vagyok radikális. Ebben sem az zavart, hogy megint besoroltak valahová, ahová nem tartom magam odatartozónak, hanem az, hogy ezzel rögtön rám vetítették mindazt a sok minősítést, amit kötelezően jellemzőnek vélnek minden mérsékeltre. Szerfölött kényelmes eljárás ez: ha valakit egyszer besorolunk valahová, attól kezdve azt hisszük, immár mindent tudunk róla, nem szükséges még csak oda sem figyelni, mit is szeretne az illető, hiszen úgyszólván tudjuk, hogy ugyanolyan ő is, mint minden mérsékelt (vagy tetszés szerint behelyettesíthető: mint minden

radikális, vagy EMK-tag, vagy Szabadelvű Kör-tag, vagy MISZSZ-es, vagy kommunista, vagy akármi). Egy a sok egyforma (vagy inkább hasonszórú) közül. (Megtörtént, hogy egyik cikkemet valaki jól megfricskázta – neveket azért nem mondok sehol, mert itt a jelenség a fontos, nem a személy –, utóbb, mikor rákérdeztem, hogyan is értette pontosan, kiderült, hogy nem is olvasta. Nyilván enélkül is tudta, mit kell gondolnom, ha egyszer, legalábbis ahogy ő vélte, ebbe vagy abba a csoportba tartozom.)

Ezzel csak egy a baj: az, hogy az emberek nem egyformák. Én például jól ismerem a Szabadelvű Kör legtöbb tagját, de nem tudnám őket közösen jellemezni. Vannak ott szép számmal olyanok, akikkel nagyon sok tekintetben egyezik a véleményem (alkalmasint ezért is tévesztenek engem össze sokan övelük), másokkal meg nehezebben tudok egyetérteni. Nagyjából így vagyok más platformok és csoportosulások képviselőivel is. Hogyan merhetném hát kijelenteni, hogy ez vagy az a platform vagy frakció csupa ilyen, a másik meg csupa amolyan emberből áll?

Rendben van, mondhatja valaki, de ha sem liberális nem vagyok, sem kereszténydemokrata, sem kommunista (méltányolnom kell, hogy bár ezt az egyet nem is feltételezte rólam senki, legalábbis nem jutott tudomásomra), sem szocialista vagy szociáldemokrata, sem egyéb, akkor hát mi vagyok?

Ebben a kérdésben megint ott lapul egy előfeltevés: az, hogy az embernek feltétlenül tartoznia kell valahová, kell hogy legyen egy ideológiája, amelyre esküszik. Én ezzel szemben úgy látom, hogy ha a magam véleményét akarom képviselni, akkor nem kötelezhetem el magam egyik ideológia mellett sem. Hiszen akkor bármiről nyilvánítanék is véleményt, mindig arra is gondolnom kellene, hogyan viszonyul ez ahhoz az ideológiához, amelyet képviselnem kell(ene). Ennélfogva könnyen oda juthatnék, hogy olyat kellene esetleg mondanom az ideológia kedvéért, amivel nem értek teljesen egyet, vagy el kellene hallgatnom bizonyos dolgokat csak azért, hogy az ideológia bizonyos elveivel ne kerüljek ellentétbe. Ezt pedig én semmiképpen nem vállalhatom, még ha ez a veszély pusztán csak elméleti volna is. Cselekvésben, magatartásban még csak el tudom valahogy képzelni a pártfegyelmet. Gondolkozásban nem.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy nincsenek elveim. Csakhogy ezek nem alkotnak ideológiát a szó igazi értelmében. Azt például ne várja tőlem senki, hogy megmondjam, milyen volna szerintem az eszményi társadalom, amely felé haladnunk kell. Honnan tudhatnám? És egyáltalán: tudhatja ezt valaki is? Aki eddig tudni vélte, több kárt csinált vele, mint hasznot. (Lenin, Hitler, Sztálin, Pol Pot, hogy az apróbbakat ne is említsem.)

Én leginkább az erőszakmentesség híve vagyok. Hiszem és vallom, hogy bármiféle erőszak alkalmazásából csak baj származhatik, jó nem. Erőszakon természetesen nemcsak a látványos testi erőszakot értem, hanem a lélektani erőszaktól (amilyen például a nacionalista propaganda) a szóbeli erőszakig vagy az intézményeinkbe beépített strukturális erőszakig mindent, ami sérti az emberi lény szabadságát és méltóságát. Erőszak van ott is, ahol

valakinek megtiltják, hogy véleményét szabadon és következmények nélkül elmondhassa, vagy ahol bárkit is megbélyegző címkékkel látnak el azért, mert éppen az a véleménye, ami. Az is erőszak, ha az ember szabadságát valamilyen nagyobb csoport (állam, nemzet, párt, egyház) vélt vagy valóságos érdekeinek próbálják alárendelni. Mindenütt erőszak van, ahol úgy akarnak egy problémát megoldani, hogy a folyamat egy nyertessel és egy veszteséssel végződjék.

Ezzel az erőszak fogalmát korántsem merítettem ki, inkább csak jeleztem, hogy mire gondolok. Látni lehet, miért esik egybe az én véleményem sok tekintetben a liberálisokéval: az egyén szabadsága és emberi méltóságának tiszteletben tartása az erőszakmentességben is feltétlen alapelv. A liberalizmus individualizmusával azonban nem tudok mit kezdeni. Úgy látom, hogy a liberalizmus úgy alapoz mindent az egyén szabadságára, hogy közben a másik emberről kissé megfeledkezik. Illetve jelen van az is, de inkább mint negatívum: az egyén szabadsága addig tart, ahol a másik egyéné kezdődik. A másik ember az én szabadságom korlátja: senki sem lehet szabad a másik rovására. Az erőszakmentességben a másik ember pozitívumként jelenik meg. Az ember egyedül talán lehet szabad (igaz, mihez kezd vele?), de erőszakmentes csak egy másik emberrel együtt lehet. Én nem annyira szabad egyéneknél gondolkozom, mint inkább együttműködő, kooperatív közösségekben. Olyan közösségekben, amely szabad emberek önkéntes társulása valamilyen közös vállalkozás sikeres véghezvitele érdekében. Ez a közös vállalkozás lehet szűk helyi jellegű (teszem azt, egy falu összefog, hogy közös erővel kutat fúrjanak és így ivóvízhez jussanak), de lehet egészen nagy, történelmi távlatú is, mint például egy nemzeti közösség tagjainak közös harca azért, hogy nemzeti kultúrájuk értékeit szabadon megőrizhessék és fejleszthessék. Akár egyikről, akár a másikról van szó, az ember mindegyikben „a másik ember felé fordultában” van jelen (ahogy Karácsony Sándor mondaná), vagyis egyesíteni igyekszik szabadságát a másik emberével, hogy közösen nagyobb erőt jelentsenek, anélkül azonban, hogy ez bármelyikük és bárki más szabadságát csorbítaná.

Az erőszakmentesség nem ideológia, hanem inkább hatékony probléma-megoldási és életstílus. Morális tartalma legalább olyan fontos, mint gyakorlati hasznossága. Ezért el sem tudnám képzelni, hogy például az RMDSZ-en belül valaki is létrehozson egy erőszakmentes platformot. Az erőszakmentesség nem olyan természetű, hogy bárki(k) kisajátíthatná(k), politikai/hatalmi tőkét kovácsolva belőle mások rovására. (Ezért vannak egyébként fenntartásaim a keresztény pártokkal, platformokkal szemben is.) Az erőszakmentesség követői nem tűzik ki célként az erőszakmentes társadalom megvalósítását (habár az eszmény voltaképpen ez), még kevésbé a konfliktusmentes világot. Hiszen éppen abból indulnak ki, hogy a konfliktus egyenesen következik az emberek különbözőségéből, abból, hogy szerencsére nem vagyunk egyformák. Konfliktusok tehát mindig lesznek, amíg legalább két ember van a földön. Arra viszont igenis lehet törekedni, hogy a konfliktusok és általában a problémák megoldásában ne az erőszakos, hanem a sokkal hatékonyabb és emberhez

méltóbb erőszakmentes módszereket próbáljuk alkalmazni. Ezért is igyekeznek népszerűsíteni, másokkal megismertetni és elfogadtatni azt a nagy tudásmennyiséget és hozzáértést, amelyet részben elméleti úton, nagyjából azonban az igazságtalanságok elleni küzdelem és a konfliktusmegoldás gyakorlatában szereztek. (Mondanom sem kell, hogy itt nem magamra gondolok, hanem azokra, akiktől magam is tanulhattam egyet-mást, ha nem is eleget.)

Az erőszakmentesség globális, integratív szemléletet is jelent. Ezen egyebek mellett azt is kell érteni, hogy én például úgy vélem: ha valamely eldugott faluban sikerül megoldani egy problémát vagy egy konfliktust, megszüntetni egy igazságtalan helyzetet, amely korábban szenvedést okozott azoknak az embereknek, akkor ettől az egész világ lesz jobb. Nem véletlenül olvashatni annyiszor az erőszakmentesség irodalmában a következő elvet: „Gondolkozz nagy összefüggésekben, és cselekedj közvetlen környezetemben!” (Angolul ez frappánsabb: „Think globally, and act locally!”) Ez már a „programom” némely pontjait is érinti. Banális igazságok ezek, mégsem árt őket elmondani. Íme néhány mutatóban:

1. Sohasem szabad lebecsülni a jelentéktelennek tűnő helyi eredményeket.
2. Ha valamit megoldottunk, azzal is előbbre vagyunk: az előállt helyzet mindenképpen jobb, mint ha még azt sem oldottuk volna meg.
3. Jobb valamit jól csinálni, mint rosszul.
4. Nagyobb esélyünk van rá, hogy valamit jól csináljunk, ha értünk hozzá, mint ha nem értünk.
5. Ha valaki ért valamihez, az mindig úgy alakult ki, hogy először nem értett hozzá, aztán fokozatosan megtanulta. Senkivel sem történt ez másképpen, velünk sem fog.
6. Ha az ember akar valamit, megkeresi a megoldást. Ha nem akar valamit, megkeresi a kifogást.
7. A megoldással többre megyünk, mint a kifogással.

Az erőszakmentesség éppen globális szemlélete folytán mindig *a helyzet egészét* veszi tekintetbe, a problémamegoldást úgy fogja fel, mint a helyzet egészének *gyökeres* megváltozását. Ezért az erőszakmentesség minden más megközelítésnél radikálisabb. A nálunk radikálisnak nevezett szemlélettől éppen azért idegenkedem, mert ahhoz képest, amit én szeretnék, túlságosan, kiábrándítóan mérsékelt: túl keveset akar, olyan keveset, hogy az legfeljebb csak rövid távon vezethet nagyon bizonytalan eredményre. Ugyanis nem a helyzet egészének gyökeres minőségi átalakítását tűzi ki célul, értve ezen a magyarok és románok közötti viszony teljes átrendezését, más alapokra való helyezését, ami egyedüli garanciája lehetne az elért eredmények tartósságának, hanem az egészen belül kizárólag csak a magyarság helyzete érdekli, azt szeretné megjavítani, úgy képzelve, hogy nemzetközi segítséggel, nyomással, miegymással ezt ténylegesen el lehet érni, s a magyarságnak jó lehet a helyzete akkor is, ha a magyar–román viszony minőségileg nem változik meg. Pedig nehezen lehet jónak nevezni azt a helyzetet, ahol az elért eredmények fenntartásáért állandó

csatározást kell folytatni, hiszen tudott dolog, hogy akit csupán csak külső nyomással kényszerítenek valamire, annak állandóan azon jár az esze, hogyan csinálja vissza a szerinte megbocsáthatatlan engedményeket. (A kényszerítés egyébként önmagában még nem elvetendő dolog, ha erőszakmentes. Hiszen kényszeríthetnek valakit valamire erőszakosan – például hátának szegezem a kést –, és erőszakmentesen, úgy, hogy megvonom tőle a számára nagyon fontos együttműködésemet: nem vagyok hajlandó semmilyen módon hozzájárulni ellenem vagy mások ellen irányuló akcióihoz. Tudni kell azonban, hogy a kényszerítés egymagában nem problémamegoldó eszköz, pusztán arra való, hogy olyan helyzetbe hozza az ellenfelet, hogy kénytelen legyen velem leülni, hogy közösen találjunk megoldást a problémákra. Ez viszont könnyebben megy, ha a kényszerítéssel párhuzamosan már minden tőlem telhetőt megteszek, ami a megoldás felé mutat.)

Én tehát sokkal többet szeretnék elérni, mint úgynevezett radikálisaink, s az erőszakmentes módszerek alkalmazása éppen ehhez tudna hatékony segítséget nyújtani. Egymagam vagy néhányadmagammal azonban túl kevés vagyok egy ilyen nagy feladathoz, legfeljebb annyit tehetek, hogy amit sikerült eddig megtanulnom, azt megpróbálom másoknak is átadni, s ahol lehet, alkalmazni. (Nem szeretném, ha valaki ezt úgy értené, hogy szerintem itt rajtam kívül senki nem ért semmihez. Tudom, hogy igenis vannak jó szakembereink, akik tekintélyes tudásmennyiségre tettek szert a politológia, a szociológia, a jogtudomány és más elméleti stúdiumok terén. Mindezekre szükségünk is van, hasznát is vesszük. De azt is tudom, hogy mennyire szűkében vagyunk a helyzetünkhöz szabott cselekvési módszerek ismeretének, az olyan szakszerűen felkészített embereknek, akik módszeresen, a világ más részein felhalmozott tapasztalatok alapos ismeretében járulhatnak hozzá ahhoz, hogy legyen végre egy hatékony konfliktus-megoldási stratégiánk, s az ne csak papírforma szerint való legyen, hanem működtessük is a gyakorlatban.)

Mondtam az imént, hogy a hazai értelemben vett radikalizmussal azért nem vagyok megelégedve, mert nem elég radikális. De valahogy így vagyok a liberalizmussal is. Teljes mértékben egyetértek azzal a törekvésével, hogy az egyén szabadságát, szabad véleményalkotási és véleménynyilvánítási jogát, a mások iránti toleranciát nagyra értékeli, hogy elutasít mindenféle kizárólagosságot, beleértve a nemzetit is. És mégis van benne valami, ahol úgy érzem, nem képviseli elég következetesen éppen az emberi lény szabadságát. Mégpedig gazdasági programjában. A piaci szabad verseny kíméletlen „aki bírja, marja” elvére gondolok, amely nagyon nem az én gusztusomnak való. Mert ez egy olyan terület, ahol egyértelműen, letagadhatatlanul jelen van az erőszak, minden következményével együtt. Az árut el kell adni, piacot kell neki biztosítani, állni kell a konkurenciát, s hogy ez működőképes legyen, ahhoz minden lehetséges fegyvert be kell vetni, a vásárlóval szemben pedig kemény erőszak-mechanizmusokat kell alkalmazni, hogy megvegye azt is, amire pedig semmi szüksége. Így alakulnak ki az olyan intézmények,

amelyek csillagászati összegeket fordítanak arra, hogy olyan tudás birtokába jussanak, amellyel durván vissza lehet élni, az egyén szabadságának rovására. A reklámszakértőket ma összehasonlíthatatlanul jobban megfizetik, mint a tanárokat vagy az orvosokat. Ezek áldásos munkájának is köszönhető, ha a társadalomban teljesen ferde – ha úgy tetszik: antiliberális – értékrend alakul ki, mint amilyen például az, amely a presztízsfogyasztást működteti. Nem értem, miért nem tiltakoznak a liberálisok az olyan gazdasági mechanizmusok ellen, amelyek szinte szükségszerűen vezetnek olyan emberhez méltatlan állapotokhoz, ahol az ember értékét nem emberi kvalitásai szerint mérik, hanem aszerint, hogy milyen márkájú és hányas évjáratú kocsival közlekedik. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy a szabad versenyen alapuló, egyébként valóban működőképes (bár az erőforrások felhasználását tekintve rettenetesen pazarló) gazdasági rendszer helyett jobbat tudnék ajánlani. De legalább a liberálisoktól elvárnám, hogy ezt ne az elvileg lehetséges legjobbnak tekintsék, hanem olyannak, amely sajnos úgy rossz, ahogy van, de pillanatnyilag jobbat nem tudunk. (Most ott tartunk, hogy a piac manipulációs eszközei átterjednek a politikai életbe, és veszélyeztetik magának a parlamentáris demokráciának az értelmét is. Amerikában például az elnökválasztás során már rég nem azon múlik az eredmény, hogy melyik jelöltnek milyen programja van, hanem hogy melyiknek van elég pénze ahhoz, hogy a legjobb kampánystábot megfizesse. A szavazatok számában nem a választók tényleges politikai opcióját lehet lemérni, hanem azt, hogy melyik reklámszakértő-csoport működött hatékonyabban.)

Az erőszakmentesség értékei legnagyobbbrészt egybeesnek a kereszténység értékeivel: az ember minden nehézség nélkül lehet egyszerre erőszakmentes és igaz, hit- és cselekedetbéli keresztény, ez a kettő nem akadályozza, hanem segíti egymást. A világon szép számmal működnek olyan erőszakmentes szervezetek, amelyek egyházi alapon szerveződnek, és nagyon tevékenyen részt vesznek a társadalmi igazságtalanságok elleni küzdelemben. (Ilyenekre nekünk is nagyon nagy szükségünk lenne.) Felmerül tehát a kérdés, hogy akkor miért nem csatlakozom a kereszténydemokratákhoz például. Nos, itt is hasonló fenntartásaim vannak: számomra a Kereszténydemokrata Párt nem elég keresztény. Ha az volna, nem okozna gondot némely kereszténydemokraták számára, hogy írásaimban olykor a liberalizmus hatását vélik felfedezni. Hiszen amit ők liberalizmusnak néznek, azok olyan alapelvek, amelyeket minden kereszténydemokratának nemcsak vallania kellene, hanem a politikától a mindennapi életig minden téren követnie is, ha valóban komolyan venné, hogy a kereszténység alapja az Evangélium, a krisztusi tanítás.

A végére hagytam a nemzeti orientációjú csoportosulásokhoz való viszonyomat, pedig vádoltak engem már kozmopolitizmussal is, azzal, hogy engem úgymond nem érdekel a magyarság sorsa. Mit lehet erre mondani, hogy ne tűnjék hivalkodásnak? Talán elég lesz, ha csak annyit mondok: aki ismer, tudja, hogy soha nem voltak politikai ambícióim. Nem vágytam az RMDSZ-ben vezető pozícióra, senki funkcióját soha nem irigyeltem, sőt teljesen értetlenül néztem mindig azt a szánivaló emberi gyarlóságot, amelyet olykor a politikai

pozíciókért való küzdelemben megnyilvánulni láttam. Ha tehát mégis részt veszek ebben a közös vállalkozásban, amit RMDSZ-nek vagy kisebbségi érdekvédelemnek hívunk, ha energiát fordítok rá, és megpróbálok segíteni benne ott, ahol tudok, az talán mégis mond valamit arról, hogy fontos-e nekem vagy nem, hogy mi lesz itt velünk, magyarokkal. (Különben miért is tölteném az időt ezzel a cikkel például, mikor van nekem a nyelvészetben is éppen elég adósságom?) Az viszont már igaz, hogy a nemzeti szempontot sohasem tudom elébe helyezni az emberinek, erről nem tehetek. Ha ezen valaki netalán megütközne, egy olyan ember mondását ajánlanám a figyelmébe, akinek magyarságához és a magyarság iránti hűségéhez kétség nem férhet – Tamási Áronét: „Aki embernek nem jó, az magyarnak alkalmatlan.” Ez ugyan a valóságban nem egészen így van, hiszen köztünk, magyarok közt is van hitvány ember elég, de ha úgy fogom fel, hogy hiszen ez a tömör mondás nem is a valót mondja ki, hanem a kellőt, úgy programnak egészen elfogadható. És én valóban arra törekszem, hogy mindnyájan alkalmasnak találtsunk a magyarságra: magam is, és velem együtt azok is, akik olykor kétségbe vonják a magyarság iránti elkötelezettségemet.

Romániai Magyar Szó 1993. március 17.

(Ahogy ma látom)

Alighanem ezt is hiába írtam. Vagy talán rossz helyen közöltem, olyan lapban, amit bizonyos emberek elvből nem olvasnak. (Vajon van-e egyáltalán másmilyen lap is, olyan, amit mindenki olvas?) Ezt abból gondolom, hogy a Magyar Kisebbség 2000/1. számában Borbély Zsolt Attila, miközben áttekinti az RMDSZ történetét, és elér a fentebb már többször emlegetett egyeztető kerekasztal epizódjához, egyszer csak olyasmit ír, amitől igencsak nagyot néztem, mikor elolvastam. Azért is érdemes idézni, mert máskülönben is tökéletesen szemlélteti éppen azt, amiről ebben a cikkben beszéltem. Tessék csak odafigyelni: „Érdekes módon a kerekasztal moderátora a bal-liberális kampány egyik meghatározó figurája, Szilágyi N. Sándor volt, aki viszont e posztját közmegeledésre töltötte be” (24).

Intézzük el előbb az egyszerűbbik részét. Itt tehát én már nem is egyszerűen liberális vagyok, hanem egyenesen a balliberálisok közé vagyok besorolva! (A *balliberális*-t, hacsak nem a szerzőtől idézem, itt és alább egybeírom, nem kötőjellel, mert ha már kell, a helyesírási szabályzat szerint így kell írni. Hogy a *liberális* és a *balliberális* között mi lehet a különbség, azt én elég nehezen tudom megítélni, mert ezek a finomságok sohasem érdekelték igazán, én tudniillik úgy általában nem hiszek a politikai doktrínákban, véleményem szerint ugyanis ezeket rég túlhaladta az idő: a mai világ komplexitása állandóan olyanfajta problémák elé állítja az embert, hogy ezek megoldása hasonlóan komplex megközelítést igényel, ezért ehhez külön-külön egyik doktrína sem lehet elégséges, de még egy valamilyen rögzített komplex koncepció sem, hanem csak egy olyan, amely nemcsak elég komplex, de elég rugalmas is ahhoz, hogy mindig az adott helyzethez és a probléma természetéhez lehessen alkalmazni. Annyit azonban eddigi olvasmányaim alapján már leszűrtem, hogy

káromkodásként a *balliberális* valamivel súlyosabb, mint a *liberális*.) El sem tudom képzelni, mire alapozhatja ezt a szerző (kíváncsi lennék rá, hogy ő vajon tudja-e, vagy csak valami ellenőrizetlen híresztelések alapján mondja – mert hiszen sok mindent mondanak ám az emberek, ami nem igaz –, ez azonban politológushoz nem egészen volna illő), én mindenesetre jóhiszeműen próbáltam megtalálni az elfogadható magyarázatát, tehát úgy értelmezem, hogy azért nevez engem balliberálisnak, mert úgy látja, hogy körülbelül úgy válnék én be liberálisnak, mint a balszerencse szerencséének. Ha így gondolta, már egyet is értünk, mehetünk tovább.

Az idézet másik feltűnő eleme, hogy a szerző nagyon nem ért benne valamit: ha egyszer én balliberális vagyok, akkor meg hogy a csudába lehet az mégis, hogy tudok kerekasztalt vezetni? Hiszen normálisan nem kellene tudjak! Ráadásul még nem is akárhogy, hanem „közmegelegedésre”, ami pedig egy ilyen kerekasztal esetében nem semmi! Egy balliberális ilyesmire nem kellene képes legyen! (Ezt hívják a pszichológusok kognitív disszonanciának.) Ez tehát iskolapéldaszerűen szemlélteti azt, amiről a cikkben írtam: besorolunk valakit valahová (még az is mindegy, hogy helyesen-e, vagy tévesen!), utána pedig szent meggyőződésünk, hogy az illető csakis olyan lehet, amilyen a mi sztereotípiáink szerint kell legyen, ha egyszer oda tartozik, és igencsak zavarba jövünk tőle, ha kiderül, hogy mégsem olyan.

Sajnos nem lehetek benne biztos, hogy ha a szerző ezt esetleg elolvassa, nem fogja-e majd azt mondani, hogy megvan már a rejtély nyitja: hát persze, azért tudhattam kerekasztalt vezetni, mert – amint azt itt fennebb végre tisztáztuk – mégsem vagyok balliberális! Ezért vagyok most kénytelen elmagyarázni neki, hogy nem azért. Hanem azért, mert egy ilyen kerekasztal moderátorának lenni, az egy professzionális kérdés: ez nem azon múlik, hogy én jobb- vagy balliberális vagyok-e, vagy bármi egyéb hasonló, hanem azon, hogy megtanultam-e tisztességesen, hogy kell azt csinálni, vagy nem. Mivel pedig én lehetőségeimhez mérten eléggé igyekeztem, hogy megtanuljam, ezt akkor sem csinálhattam volna másképp, ha – feltéve, de meg nem engedve – történetesen éppen balliberális lettem volna. (Hasonlóan értelmes kérdés: Ki tudhat jobban autót vezetni: egy balliberális vagy egy jobbliberális?)

No de az igazi még csak most jön: a szerző szerint nem elég, hogy én balliberális vagyok vagy voltam (sohasem is voltam!), hanem egyenesen „egyik meghatározó figurája” voltam valami „bal-liberális kampánynak”! Mivel biztos vagyok benne, hogy senki, aki emlékszik azokra az időkre, ezt így, szövegből kiemelve hozzám hasonlóan nem értené, hacsak nem ismeri azt a teóriát, amelybe ez illeszkedik, elmondom, hogy a szerző szerint az 1992. október 25-én elfogadott autonómia-nyilatkozat azért sem tudott érdemleges változást hozni (az „RMDSZ-establishment” „pozícióföltő” magatartása mellett), mert ezt megakadályozta „a Tökés-ellenes bal-liberális értelmiség ellenállása és ringbe szállása” a nyilatkozat elfogadása után (i. m. 22). Ez lenne tehát az a „kampány”, amelynek én állítólag

„egyik meghatározó figurája” voltam!

Borbély Zsolt Attila most megfizethetné nekem azt a munkát, amit ennek az állításának köszönhetően napokon át végezni voltam kénytelen. Ugyanis mivel az égvilágon semmire sem emlékeztem, amit ezzel egyáltalán kapcsolatba lehetne hozni, előszedtem összes régi papírjaimat, újság- és folyóirat-kollekcióimat, mindent az égvilágon, amihez csak hozzáfértem abból az időből, hogy derítsem ki valahogy, mi is lehet emögött. Abban az egyben teljesen biztos voltam, hogy Tőkés Lászlót én soha nem bántottam, nemhogy támadtam volna, sőt hitem szerint még csak meg sem bántottam soha semmivel (azt persze mindketten tudtuk egymásról, hogy bizonyos dolgokról nagyon nem egyformán gondolkozunk, de hát ez nem jelenthette azt, hogy ezért mindjárt bánatanunk is kellett volna egymást, vagy pláne hogy nekem emiatt egyenesen „Tőkés-ellenessé” kellett volna lennem), de hátha mégis volt valami, amit így lehetett értelmezni? A Magyar Kisebbség 1998/2. számában találtam az első támpontot (mert először a szerző neve szerint kerestem, hátha másutt pontosabban megmondja, mire gondol). Borbély Imre és Borbély Zsolt Attila tanulmányában, ahol szóba kerül ez a dolog, engem szabadelvű értelmiséginek mondanak, aki a baloldali liberálisok csoportjába tartozik (sosem tartoztam nemcsak ilyen, hanem semmilyen csoportba!), a „sajtóoffenzíva” szóhoz azonban itt legalább csatlakozik egy lábjegyzet, amelyben többek között az én „1992 végén, majd 1993 elején megjelent” írásaimat említik, „továbbá a »Felhívás a nyílt párbeszédre« elnevezésű aláírásgyűjtő akciót” (52. l., 34. sz. jegyzet).

Ez tehát már valami. Szedjem hát elő először is az 1992. október 25. utáni írásaimat (az ez előtt írottakra értelemszerűen nem gondolhattak a szerzők, hiszen a tétel szerint a „kampányt” a nyilatkozat elfogadása váltotta ki!) és 1993-belieket, és bolházzam őket végig, hol lehetek én vajon „Tőkés-ellenes”? Az eredmény: semmi. 1992-ből nincs is más írásom ebből az időszakból, csak *A stratégiaváltás szükségessége a konfliktuskezelésben* c., novemberi előadásom, amely, mint bárki ellenőrizheti itt fennebb, egész másról szól (az már igaz, hogy van benne bírálat, de teljesen egyértelmű, hogy az legalább annyira szól az ún. mérsékelteknek, mint az ún. radikálisoknak, ugyanis a konfliktuskezelésben sajnos egyik sem volt „profibb” a másiknál), illetve a *Csak fel a fejjel, semmi optimizmus* c. vitacikkem december elejéről, amelynek aztán tényleg az égvilágon semmi köze Tőkés Lászlóhoz, de még az ún. radikálisokhoz sem. 1993 elején a *Kongresszus után* (l. fennebb) az első cikkem, ebben sem találtam semmit. A következő a Domokos Gézáról szóló – csak nem erre gondolnak tán? Talán csak nem tartunk már ott, hogy ha írok egy bűnbánó cikket Domokos Gézáról, mert úgy látom, hogy nagyon méltatlanul bántunk vele, és megemlítem az érdemeit, akkor az valakik szemében már Tőkés-ellenesnek számítana? Nem hihettem el, már csak azért sem, mert abban a cikkemben éppen e két szerző egyikére, Borbély Imrére vonatkozott az a rész, amelyben megírom, hogy addig egyetlen személy mondta el nyilvánosan, hogy korábban tévesen ítélte meg (és el) Domokos Géza szerepét. A következő cikkem március

közepén jelent meg, éppen ez, amelyet itt kommentálok, erre aztán biztosan nem gondolhattak, nemcsak azért, mert ennek sincs semmi köze Tőkés Lászlóhoz (az ún. radikálisokról ugyan megírom, miért nem elég nekem annyi, amennyit ők akarnak, de ezt inkább sajnálattal voltam kénytelen megállapítani, nem támadólag, annak ott nem is lett volna se helye, se értelme), hanem azért sem, mert ezt nem is olvasták. Ha olvasták volna, nem írhatták volna rólam azt, amit írtak. Egy cikkem van még 1993 áprilisából (*Ki micsoda az RMDSZ-ben?*, itt következik alább), nem mondom, nem dicsértem meg benne különösebben az ún. radikálisokat, de az ún. mérsékelteket sem. Tőkés Lászlóról természetesen szó sem esik benne.

Foglaljuk tehát össze az eddigi eredményt: olyan írásaimmal, amelyekben Tőkés Lászlót és az autonómiapártiakat támadom, de amelyek amúgy nem léteznek, „egyik meghatározó figurája” voltam egy olyan „kampánynak”, amelyben semmi részem nem volt, és már csak azért sem lehetett, mert – töredelmesen bevallom figyelmetlenségemet – csak utólag értesültem róla bizonyos írásokból, hogy állítólag volt egy ilyen „kampány”, csak én nem vettem észre, mert abban az időben mással voltam elfoglalva (leginkább a kerekasztallal, mert közben két összejövétel között igyekeztem további szakirodalom alapján megtanulni azt, amit még mindig nem tudtam, de az is elég időmbe telt, hogy minden ülés után aprólékosan kielemeztem, hogy ott mi történt, mi volt jó, mi nem, mert abból nagyon sokat lehetett tanulni).

De járjak rendszeresen a végére ennek a dolognak, keressem elő mégis azt a „nyílt párbeszédre” szóló felhívást is, mert arra is hivatkoznak a szerzők, hátha onnan megértek valamit! Meg is találtam a Szabadság december 2-i számában. Nézem, van alatta 14 aláírás, tényleg köztük van az enyém is! Lássam hát, mit is írtam én ott alá, mert már csak annyira emlékeztem, mikor megpróbáltam felidézni, hogy mintha csakugyan aláírtam volna, mikor ideadták, de a részleteket nem jegyeztem meg, mert különösebb jelentőséget nem tulajdonítottam neki, hiszen volt már némi korábbi tapasztalatom arról, mennyit érhet az ilyesmi. Idézzem tehát a szöveget az elejétől:

„A vásárhelyi kongresszus óta eltelt időszakban a nyilvánosság előtt többen és többször megfogalmaztuk, miben és miért nem értünk egyet az RMDSZ-vezetőség egy részének jelenlegi politikai irányvonalával. [Így igaz, én is megírtam különböző változatokban, itt vannak a kötetben, igaz, én nem annyira a politikai irányvonalát bíráltam, sőt nem is „egy részét”, hanem úgy mindenestül az ottani állapotokat. Ezt azért nyugodtan aláírhattam.] Éppenséggel azt kifogásoltuk, hogy nincs is áttekinthető irányvonala: döntéseit a rögtönzés jellemzi. [Sajnos ez is színigaz volt.] Egyre nyilvánvalóbb, hogy nem támaszkodik a valóság alapos ismeretére, nem veszi figyelembe a romániai magyarok összes rétegeinek és csoportjainak mindennapi érdekeit, nem számol a romániai társadalom politikai éretlenségével. [Mondhatja-e valaki jó lélekkel, hogy nem így volt? Magam is többször szóvá tettem már jóval korábban.] Sőt inkább úgy tűnik, a közéleti kultúra hiányát

arra használja fel, hogy politikai akaratát – akár a társadalom valós érdekeinek rovására is – minden áron érvényesítse. [Én ezt egy kicsit még ennél is csúnyábban mondtam volna, ha én fogalmazom meg: még csak nem is a politikai akaratát, hanem a hatalmi pozíciók megszerzésére irányuló akaratát – tévedés ne essék, ez nemcsak az ún. radikálisok egy részére volt jellemző, hanem az ún. mérsékelték egy részére is.]

A gondjaink egészét átfogó hiteles érdekvédelmet elhanyagolva, a mai vezetés egy része az RMDSZ-t saját homályos politikai ambícióinak eszközévé próbálja tenni. [Ez már csakugyan az autonómia-nyilatkozat elfogadásával, illetve elfogadtatásával kapcsolatos, de akkor sincs benne semmi hazugság. A „homályos” sajnos egyáltalán nem volt túlzás, hiszen, mint fentebb már elmondtam, miután sikerült kiharcolni az elfogadását, rákérdezésre senki sem tudta megmondani, mit is kellene hát érteni a belső önrendelkezésen.] Folytonos probléma- és feszültségoldó tevékenység helyett, amely a romániai magyarok életének pozitív alakulását szolgálná, csupán előkészítetlen – konfliktust vagy legalábbis zűrzavart keltő – politikai döntéseinek utólagos kimagyarázására szorítkozik. [Pontosan így volt, éppen ebben voltunk benne nyakig. – Itt jegyzem meg, hogy aki azt hitte később (mert akkor nem volt, mit higgyen, hiszen én akkor erről semmit nem mondtam nyilvánosan), hogy az autonómia-nyilatkozat elfogadásában nekem a radikalizmusa nem tetszett, az nagyon messze járt az igazságtól. A radikalizmusával már csak azért sem lehetett semmi bajom, mert nem láttam benne sehol. Hanem az bosszantott nagyon, amit mindmostanáig eufemisztikusan csak úgy hívtam: a professzionalizmus hiánya. De itt az ideje, hogy rendesen is megmondjam, mire kell itt gondolni: arra az elképesztő dilettantizmusra, amely ráadásul olykor még szakértelemnek is volt álcázva. Ez volt az, ami, máig úgy látom, rengeteg kárt okozott nekünk. Sajnos semmi garanciánk arra, hogy még nem fog ezentúl is. Nekem, ha nem tudtam is olyan frappáns, aforizmaszerű tömörséggel kimondani, mindig is az volt a véleményem, amit a 20. század egyik legnagyobb tudósa, Teller Ede 95 éves élettapasztalatával, nem sokkal halála előtt úgy fogalmazott meg: „A bátorságnak nem szabad és nem kell tudatlanságon alapulnia.” Ezzel volt nekem bajom mindig: sohasem az ún. radikálisokkal, sem az ún. mérsékeltékkel, emberekkel meg aztán pláne semmi, az nekem teljesen mindegy volt, hogy e fura besorolás szerint ki micsoda, mert céljaikat illetően nem sok különbséget láttam köztük, hanem elsősorban a dilettantizmussal, akármelyik táborban nyilvánult is meg is amúgy.]

Segítő szándékkal előadott, párbeszédre is nyitott jóhiszemű véleményeink azonban mindeddig süket fülekre találtak. A megkeresett RMDSZ-vezetők részéről sem a sajtóban, sem személyesen, sem szakértői közvetítésével nem érkezett érdemi válasz. [Sajnos ezt is nyugodtan aláírhattam, mert nekem aztán éppen elég személyes tapasztalatom volt abban, hogy ez pontosan így volt.] Valójában nem is vesznek igénybe semmiféle szakértői vagy tanácsadói testületet. Csupán hívekkel és hivatalnokokkal veszik magukat körül, akiknek legfőbb erénye a feltétlen tekintélytisztelet. [Kívülről bizony eléggé így látszott; más kérdés,

hogy én ezt biztosan nem így írtam volna, ha én írom, de annyira azért nem látszott messze állni a valóságtól, hogy emiatt ne írhattam volna alá.] *Minden okunk megvan rá, hogy kimondjuk: ez a vezetés zárt, belterjes; tekintélyelvű vezetési stílusa a demokratikus centralizmusra emlékeztet.* [Én ezt sem éppen így írtam volna, de számos jel vallott arra, hogy ha talán volt is benne túlzás, nem állt nagyon messze a valóságtól.]

Ugyanakkor tudomásunk van arról, hogy a közelgő kongresszust a vezetőség szóban forgó része nem közös problémáink érdemi megvitatására, hanem arra akarja felhasználni, hogy a maga számára végképp megtisztítsa a terepet mindazoktól, akik útjában állnak átláthatatlan politikai elképzeléseiknek. [Csakugyan elég sok jelből lehetett erre következtetni. Aki jobban tudhatja nálam, tegye a szívére a kezét, és mondja meg őszintén: nem így volt ez véletlenül?]

Tovább nem idézem, mert eddig tart az érdemi része, a többi már a propagandára jellemző formában tartalmazza ugyanazt, ami fentebb megállapítászerűen ott van, és arra buzdít, hogy ezt írják alá az emberek. Sajnos az az egy nemigen derül ki belőle, hogy akkor mi lesz. Mert azt mondja: „Utána, ha az RMDSZ országos vezetősége ismét válaszra sem méltat bennünket, kénytelenek leszünk levonni a következtetéseket, és álláspontunkat a tagság tudomására hozni.” Hát bizony, ez majdnem olyan, mintha azt mondanánk: nem fog történni semmi. Nem csoda, ha az emberek nem siettek aláírni. Ezért is mondtam, hogy nem tudtam neki nagy jelentőséget tulajdonítani (szerintem nem is volt, és már rég elfelejtettük volna, ha annak idején és – mint látjuk – még jóval később is nem nagyították volna fel aránytalanul a fontosságát), aláírni viszont aláírtam, mert a fenti megállapításokkal igenis egyetértettem, és ma is úgy látom, hogy nem volt semmi okom arra, hogy ne értsek velük egyet. De hogy pusztán ennek alapján (hiszen, mint láttuk, amire a szerzők még hivatkoznak, az egyszerűen nem létezik) hogyan lehet azt a következtetést levonni, hogy én valamiféle kampánynak lettem volna „egyik meghatározó figurája”, máig sem értem.

Hanem miközben keresgéltem a lapokban, találtam még valamit, ami ezzel a dologgal kapcsolatba hozható: Tökés László *Össztűz, avagy akciózás és „feyezés” kolozsvári módra c.* cikkét (aki nem értené: a „feyezés” Fey László nevére utal), amely a Romániai Magyar Szóban jelent meg 1993. január 15-én (vagyis éppen a brassói kongresszus első napján). Ebből aztán végre megértettem egyet-mást, és a fent említett tanulmányokbeli állítások forrását is azonosítani véltem. Azzal kezdődik: „Múlt év novemberének első felében átfogó támadó-akció vette kezdetét a kolozsvári Szabadság hasábjain, valamint informális utakon az RMDSZ országos politikája és országos vezetősége, kiváltképpen pedig annak »egy része« ellen. Amint a vonatkozó írásos megnyilvánulásokból egyértelműen kitűnik, az akció összehangolt, és elindításának közvetlen kiváltó oka, végső motivációja az RMDSZ október 25-i önrendelkezési Nyilatkozata volt.” Alább a szerző sorra veszi „az akció fontosabb állomásait”: következik egy 19 tételből álló lista, amelyből végre egészen pontosan megtudhattam, minek alapján kerültem én bele ebbe az egészbe, mint Pilátus a krédóba: „–

Szilágyi N. Sándor magánlevele Tőkés Lászlóhoz (1992. XI. 12.) – Szilágyi N. Sándor: *Csendes töprengés – fogzó reménységgel* (Szabadság, 1992. XI. 13., RMSZ)”.

A második tétellel kezdem, mert azt nagyon röviden be lehet fejezni. Ez az egyetlen cikkem, amelynek a címe alatt ott van, jól látható helyen feltüntetve megírásának dátuma: még augusztus végén írtam (fentebb elmondtam, miért és hogyan), tehát pontosan két hónappal október 25-e előtt. Nem hiszem, hogy volna ember, aki el tudná hinni, hogy ezt azért írtam meg már augusztusban, mert mint ritka előrelátó ember én már akkor az október 25-e után kibontakozó „kampányra” készülődtem. (Számolva azonban egyes kommentátorok gondolkozásmódjával, azért százszázalékos garanciám mégsem lehet arra, hogy valakinek ne lehetne olyan tág a fantáziája, hogy még ez is beleférjen.) A cikk itt van a kötetben, bárki megmondhatja, hogy az égvilágon semmi köze – mert nem is lehet – ahhoz, amivel itt kapcsolatba kerül. Másról szól, egész egyszerűen.

(Van viszont valami, amit pontosítanom kell. Tőkés László többek között ezzel bizonyítja, hogy „az akció összehangolt”: „Szilágyi N. Sándor [...] Kántor Erzsébettel összhangban Csurkát és Zolcsák Istvánt emlegeti.” Pedig éppen fordítva volt: ezt a két embert Kántor Erzsébet emlegette velem „összhangban”. De nem azért, mintha mi ketten előre megegyeztünk volna valami összeesküvés során, hogy mit mondjunk, hanem sokkal banálisabb filológiai oka van ennek: Kántor Erzsébet tudniillik az én írásomhoz szólt hozzá a Szabadságban, amint az kiderül cikkének már a címéből is, amely szintén ott van a 19-es listán: *Hangos töprengés – némi reménységgel*. És mert ahhoz szólt hozzá, érthető nemcsak az, hogy ha én ezt a két embert emlegettem, akkor ezek a nevek az ő cikkében is megjelennek, mikor az enyémet kommentálja, hanem az is, hogy ennek a cikknek sem volt semmi köze semmiféle „kampányhoz”, mert ez is másról szólt, és teljesen más dolog apropóján íródott.)

Hanem az elsőként említett „bűnjellel” már nagy bajban vagyok. Mikor Brassóban a kongresszuson megláttam az újságban, egészen elhültem tőle. Megsemmisítően kínos érzés volt. Nyomban oda is mentem Tőkés Lászlóhoz, és elmondtam, hogy ez bizony nekem nagyon rosszul esett. Egy neki szóló magánlevelemre hivatkozik ugyanis, amelyről senki más, csak mi ketten tudhattuk, mit tartalmazott. Az olvasó azonban nem. De ha egy ilyen listán látja, vajon mit képzelhet rólam, hogy mi lehetett abban? Egyszerűen nem tudtam felfogni, hogy is kerülhetett ez erre a listára, mikor mindketten tudtuk pedig, hogy én abban őt egy szóval sem bántottam. Megengedem, hogy voltak benne olyan részek, amelyeknek talán nem örült, de a levél minden sorából éreznie kellett, hogy amit írtam, érte írtam, nem ellene. Azt is elmondtam akkor, hogy én most azért vagyok annyira kellemetlen helyzetben, mert annak, hogy az olvasók előtt tisztázhassam magam, csak egy módja volna: az, hogy tegyem közzé azt a levelet, és ezt indokoljam meg azzal, hogy az ő cikkének állítását vagyok vele kénytelen ilyen módon cáfolni. De ezt meg nemcsak azért nem tehetem, mert éppen azért írtam magánlevelet, nem pedig nyílt levelet, hogy ne hozzam őt kellemetlen helyzetbe

azzal, hogy ország-világ előtt mondjak olyasmit is, ami neki talán nem tetszene, de én mégsem hallgathatok vele, ha javát (és ezzel javunkat is) akarom, hanem azért sem, mert akkor olyat tennék, amit még soha, vagyis úgy nézne ki, hogy most tényleg őt bántom. Márpedig én ezt annyira nem akarom, hogy akkor inkább maradok a megoldatlan problémámmal, semmint hogy ez legyen belőle. Tanácsot kértem tőle, hogy most mi legyen, de nem kaptam. Azért reméltem mégis, hogy majd helyrehozza valahogy a dolgot, egy helyreigazítással, valamivel. Sajnos valószínűleg megfélekedezett róla. Azóta már sok idő telt el, Tőkés Lászlónak én ezt már rég megbocsátottam (még ha nem kérte is), de ez nem segített azon, hogy az én problémám továbbra is megoldatlanul maradt, ezért voltam most kénytelen ezt itt elmondani, noha bizony nem örömmel tettem, ne legyen már bennem holtom napjáig, hanem felejthessem el véglegesen, mert én az ilyesmivel, hacsak tehetem, mindig azt szoktam csinálni. (Mondanom sem kell, hogy ennek a levélnek sem volt az égvilágon semmi köze ahhoz, amit a fentebb idézett szerzők „kampánynak” vagy „akciónak” neveznek.)

Egy kicsit hosszabbra nyúlt ez a történet, mint szerettem volna. De talán nekem is meg lehet bocsátani annyit, ha nem egészen mindegy számomra, hogy ha majd e korszak sajtójának és elméleti irodalmának alapján az utókor képet akar rólunk alkotni, akkor én azon hogy fogok kinézni.

Tőkés László cikkén nagyon meglátszik, hogy nem volt elég érkezése figyelmesen elolvasni és higgadtan végiggondolni bizonyos dolgokat. Meg tudom érteni, hiszen mindig is nagyon elfoglalt ember volt. Borbély Zsolt Attilának azonban politológus diplomája van, és szakmájába vágó tudományos elemzést írt, nem újságcikket. Ez pedig egy kicsit más megítélés alá esik. Az ember ilyenkor elvárja, hogy minden kijelentés mögött ellenőrzött információk álljanak, és az értelmezés tárgyilagos legyen. Diákjaim tanúsíthatják, hogy akinek a dolgozatában ennyire felületes dolgok vannak, az nálam bizony megbukik a fonetika vizsgán.